

РОЛЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ЗАПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВАЛЮТИ

Центральна Рада була створена в Києві у березні 1917 року з декількох політичних партій. Головою Центральної Ради було обрано М. С. Грушевського. 20 листопада утворено Українську Народну Республіку. Утворення суверенної української держави поставило на порядок денний питання про запровадження національної грошової одиниці [1]. Сучасне українське відродження у свій спосіб повторяє кроки своїх попередників, тому актуальним є питання про історію українських грошей. У виступі ставиться мета розкрити роль М. Грушевського у запровадженні національної валюти в УНР.

З перших днів проголошення автономного статусу України ситуація склалась не на користь УНР. Знаходячись у федеративному зв'язку з Росією, українська держава не одержувала з Москви ніякої грошової підтримки. Склався грошовий голод. Земства і міста країни не мали можливості покрити свої витрати і щоразу вимагали субсидії від уряду УНР. Надходження в банки Республіки від торгівлі і населення було незначним, бо більшість торговельних установ і заможна частина населення намагалась готівку тримати у власних сейфах, не довіряючи новому уряду. Ось, чому українській владі довелося приступити до запровадження своєї власної валюти.

Ще влітку 1917 року голова Центральної Ради Михайло Грушевський оголосив конкурс на українські паперові і «дзвінки» гроші. В ньому взяли участь відомі художники: Г. Нарбут, М. Романовський, М. Красовський, А. Серета та інші. Генеральний секретаріат доручив секретаріату Фінансів УНР 24 жовтня 1917 року скликати нараду з директорами державних і приватних банків та державних установ для обговорення питання про випуск своїх грошей. Були різні пропозиції, в тому числі й про випуск банківських чеків, бонів та інших грошових засобів, але всі вони були відкинуті наполегливою позицією президента і секретаріату фінансів, які вимагали випуску «українських кредитних білетів». У час найбільшого браку грошей було прийнято постанову про обіг нарівні з кредитними білетами (царського і Тимчасового уряду Росії) різних державних позик і купонів до них як сурогатів грошей, на яких поставлено термін – «до 1 березня 1918 року» [2]. Істотним є вклад М. Туган-Барановського в опрацювання стратегії української національної валюти. Перебуваючи на посаді генерального секретаря фінансів уряду УНР, він розробив модель монетарної системи, котра передбачала за умов відсутності золотого запасу заміну золотих грошей паперовими та забезпечення національної грошової одиниці так званим «стратегічним товаром» – українським цукром [5, с 73]

Вже 19 грудня 1917 року Центральна Рада ухвалила тимчасовий закон про випуск державних кредитних білетів УНР, згідно якого:

«1. Кредитові білети випускаються Державним Банком УНР в розмірі обмеженому дійсними потребами грошового обігу, під забезпечення тимчасового, до утворення золотого фонду, всім майном Республіки, надрами, лісами, залізницями і прибутками УНР від монополій після одержання на відповідну суму зобов'язань Державної Скарбниці.

2. Розмір випуску кредитних білетів не повинен ні в якому разі перевищувати половини річної суми прибутків від монополій.

3. Випуски кредитних білетів можуть проводитися лише законодавчим шляхом.

4. Кредитні білети випускаються в карбованцях, при чому один карбованець містить 17,424 долі чистого золота і ділиться на 200 шагів.

5. Українські кредитові білети ходять нарівні з золотою монетою, є законним платним засобом і обов'язкові до прийому у всіх платежах.

6. Російські кредитні білети ходять на попередніх підставах.

7. Розмін і обмін українських кредитових білетів на російські і, навпаки, російські на українські – обов'язковий для всіх осіб, місць і установ без будь-яких комісійних винагород.

8. Обмін українських кредитових білетів одної вартості на іншу, а також ветхих (старих) білетів на нові проводиться в установах Українського Державного Банку і Скарбниці.

9. Одночасно з випуском кредитових білетів належить оголосити про прикмети неплатіжності в разі їх псування.

10. За фальшування українських кредитових білетів винні караються позбавленням прав і каторгою.

11. Генеральному Секретареві фінансів надається право виробити зразки кредитних білетів УНР і опис їх внести до загальної відомості» [4, с. 230].

Перша емісія паперових грошей УНР відбулася 24 грудня 1917 року або 5 січня 1918 року за новим стилем. Поява тризуба на них випередила на 54 дні закон про державний герб УНР, ухвалений 1 березня 1918 року. Малював цю купюру Г. Нарбут. Щодо рюриківської темги (знака) – тризуба, то, як свідчать записи Б. Байнштейна, про цей герб повідомив Грушевського одеський учитель класичної гімназії, який бачив монети Володимира в археологічному музеї. Переглядаючи малюнки монет з тризубом, Г. Нарбут зупинився на одному – тризуб з хрестом. Так він був зображений на перших українських паперових грошах – 100 карбованцях. Крім тризуба, на перших грошових знаках бачимо герб міста Києва – лук-арбалет, рослинний орнамент прикрашає як людину так і зворотню сторону купюри. На лицевому боці текст: «Українська Народна Республіка». В центрі купюри – восьмигранний картуш, у якому знову тризуб з хрестом і текстом: «Державний кредитовий білет». Рік-1917. Розмір купюри 171/105 мм. Під картушем читаємо літери «Г. Н.» - Георгій Нарбут. На звороті «100 карбованців» написано російською, польською та єврейською мовами. Всі білети однієї серії АД і номера 185, тому є багато фальшивих. Водяного знаку вони не мали. В народі ці купюри прозвані «горпинками» .

Поспішність випуску була викликана нестачею грошей. Всього їх було надруковано на 53млн. 250 тис. крб., а в обігу вони знаходились до 24 вересня 1918 року. З обігу вилучив ці гроші уряд гетьмана Скоропадського, тому що кліше попало до рук Українського радянського наркомату фінансів. Є і друга версія. 100 крб. були ілюстровані сатиричними текстами на гетьмана і розповсюджені по Україні. Поки-що нам не відомі дійсні причини вилучення 100 крб. з обігу. Всього обмінено 48%, а решта анульовані.

Цікаво, що в законі про гроші Центральна Рада повідомляла, що нарівні з карбованцями будуть випущені ще й гривни, поділені на шаги. 2 гривни дорівнювали 1 крб., а 1 гривна дорівнювала 100 шагам. Отже, на Україні в межах УНР у 1917–1920 роках діяли дві грошові системи. Разом з власною валютою в обігу перебували російські рублі царського та Тимчасового урядів у відношенні 1:1. На території Західної України діяли австро-угорські крони у відношенні 1 крони до 1 карбованця та німецькі марки і «ост-рублі».

Вартість паперових грошей почала падати, але звичайно, випуск у 100 крб. білетів не вирішив питання «грошового голоду». Тоді були використані чеки Державного Банку. Ще 22 грудня 1917 року відділ царського Державного Банку у Києві був перетворений на Український Державний Банк і за статутом йому було надано право випускати паперові гроші, цінні папери, чеки, тощо. Постановою Генерального секретаріату Центральної Ради чеки Державного банку випускали номіналами у 100, 200, 400, 500 і 1000 крб. на гарному папері з водяними знаками. Це друга емісія Центральної Ради.

За згодою Німеччини Центральна Рада замовила кредитні білети, які повинні були друкуватися в Берліні під назвою «гривни» , але друкування їх затягнулося, грошей не вистачало, банки були закриті. Тому 5 березня 1918 року було опубліковано постанову Ради Міністрів про обов'язковий прийом всіх кредитових білетів і серій російської державної скарбниці за курсом – 1 рубель = 1 карбованець. Знову в обіг були прийняті облігації і купони до них із терміном «до 1 травня 1918 року».

30 березня 1918 року був прийнятий закон про випуск грошових знаків скарбниці на 100 млн. крб. вартістю у 5, 10, 25 і 50 крб. Термін їх обігу встановлювався до 1 березня 1924 року. 6 квітня 1918 року населення Києва вперше побачило 25 карбованців. Трохи пізніше з'явилися і 50 крб., а 5 і 10 крб., випущені не були. 25 крб. друкували у Києві в друкарні В. Кульженка на папері без водяних знаків. Розмір 73/130. Малював їх Олександр Красовський. 25 крб. були декількох емісій, між ними є різниця в написанні слова «... з кредитовим білетом» і «... з кредитовим білетом».

50 крб. малював художник Олександр Красовський. Від 25 крб. різниться фарбою на лицевому боці внизу по боках купюри зазначена серія і номер, замінено «і» на «и» в слові «Директор», а на зворотній стороні замість «фальшивування карається по закону» на 50 крб. напис трохи інший «...карається тюрмою». Текст на купюрах дуже короткий, українською мовою, вказував, що вони йдуть на рівні з кредитовими білетами і що «фальшивування карається законом». На знаках був підпис директора державної скарбниці Лебеда-Юрчика. На лицевій стороні справа художник зобразив селянку з серпом у руці і снопом колосків. Зліва – селянин, який спирається на лопату. Лопата й послужила для прізвиська «лопатки». Випускались вони у Києві до 26 березня 1919 року і в Одесі до травня 1919 року. На відміну

від Київських, на них ставилась літера серія АО (на Київських – АК). Одеська емісія досягала суми в 7.750 млн. карбованців.

За цей час на Україні майже зникли розмінні дрібні монети. Виконуючи свою постанову, Центральна Рада 18 квітня 1918 року випустила першу партію паперових розмінних грошей вартістю 10, 20, 30, 40 і 50 шагів. Купюри в 2, 4, 6 шагів не були випущені, хоча про них уряд декларував. У цей час такі дрібні гроші вже нуліфікувалися, тобто інфляція досягла такого розміру, що їх не варто було випускати.

Малюнки на грошах зробили відомі художники: Г. Нарбут і А. Середа. На 10 шагах ми бачимо тризуб у промінні сонця, по боках гірлянди квітів. На 20 шагах-селянин у брилі, у руках коса, з боку тризуб. На 30 шагах-жіноча голова в профіль з вінком на голові. На 40 і 50 шагах – вінки квітів, у середині вінка є тризуб на першій і орнаментальна цифра 50 – на другій. На зворотньому боці всіх шагів текст: «Ходить нарівні з дзвінкою монетою».

За час правління Центральної Ради було випущено українських паперових грошей на суму 115 млрд. 626 тис. 300 карбованців. За По випусками:

1. 100 карбованців «горпинок» 1918 р. = 53.250 тис. крб.

2. Випуск знаків 25. 50. крб. 1918 р. = 58.920 тис. крб.

3. Випуск розмінних марок-шагів на суму 3.456.300 крб., не враховуючи, що в Одеському відділенні Держбанку було емісовано на 750-800 млн. крб. [6, с. 262].

Наступні уряди України (гетьмана Скоропадського, Директорії) продовжували випускати національну валюту, основу якої заклав своїми указами та постановами перший Президент України – Михайло Грушевський.

Література

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К.: Знання України, 1991. – 240 с.

2. Історія гривні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36714

3. Малиновський В. Грушевський Михайло / В. Малиновський // Історія політичної думки: вавч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунгов та ін.]. – Львів : Новий світ-2000, 2014. – С. 179–180.

4. Тхоржевський Р. Михайло Грушевський фундатор української національної валюти (в світлі нововиявлених джерел) / Р. Тхоржевський // Михайло Грушевський – погляд із сьогодення: Наукові записки ТДПІ. Серія: історія. Вип. V. – Тернопіль: ТДПІ, 1997. – С. 229–232.

5. Шумка М. Суть та значимість грошей у працях Михайла Івановича Туган-Барановського / М. Шумка, А. Жук // Мандрівець. – 2008. – № 4. – С. 73–74.

6. Юровський Л. Н. Наше денежное обращение / Л. Н. Юровский. – М. – 1926. – С. 260–267.